

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ

دانشکده علوم اداری و اقتصادی

گروه اقتصاد

عنوان پایان نامه:

بررسی ارتباط میان اندازه ی دولت و رشد اقتصادی در چارچوب یک الگوی تعمیم یافته

(مطالعه موردی: کشورهای منتخب عضو اوپک)

مؤلف:

امین حق نژاد

ارائه شده جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته اقتصاد گرایش نظری

اساتید راهنما:

دکتر محمد علی فلاحی

دکتر مهدی خداپرست مشهدی

استاد مشاور:

دکتر مصطفی سلیمی فر

شهریور ۸۹

تقدیر و تشکر

پروردگار مهربان را سپاسگزارم که به من اندیشیدن آموخت تا به آنچه دارم عشق بورزم و برای آنچه می‌خواهم صادقانه تلاش کنم.

اکنون که به یاری خداوند منان کار تدوین این پایان نامه به اتمام رسیده است، بر خود لازم می‌دانم مراتب قدردانی و سپاس خویش را نسبت به عزیزانی که در این راه مرا یاری کرده‌اند، ابراز نمایم.

بدینوسیله از زحمات اساتید گرانقدر راهنما، جناب آقای دکتر محمدعلی فلاحی و جناب آقای دکتر مهدی خداپرست که با راهنمایی‌های حکیمانه خویش راهگشای بنده در انجام این تحقیق بودند و سایه به سایه قدم‌های ناتوانم را توان بخشیدند، نهایت تشکر و قدردانی دارم.

از جناب آقای دکتر مصطفی سلیمی‌فر که به عنوان استاد محترم مشاور با ارائه نقطه نظرها و رهنمودهای خویش باعث دلگرمی و تشویق اینجانب گردیدند، کمال تشکر و سپاسگزاری را به عمل می‌آورم.

همچنین، از اساتید عزیزم آقایان دکتر محمود هوشمند و دکتر مهدی مصطفوی که قبول زحمت فرموده و افتخار داوری این پایان نامه را دادند، تشکر می‌نمایم.

و در نهایت، لازم می‌دانم از خانواده گرامیم و کلیه دوستانی که به هر نحوی مشوق بنده بوده و مرا یاری کرده‌اند، قدردانی و سپاسگزاری نمایم.

امیدوارم که این تلاش به عنوان خدمتی هرچند ناچیز مورد قبول جامعه علمی واقع گردد.

تقدیرم به:

دروماد

رنج کشیده ام.

آنان که ناتوان شدند تا من به توانایی برسم؛

مردمانشان سپید شدند در جامه رو سپید شوم؛

وفاقتی هستند تا رو رنگاراهم بکنند ما بنفش وجودم.

چکیده

مطالعه حاضر به بررسی آثار متقابل و ارتباط علی میان مخارج مصرفی دولت (بعنوان شاخصی برای اندازه دولت) و تولید ناخالص داخلی غیر نفتی (بعنوان شاخصی برای رشد فعالیت های اقتصادی) برای ۹ کشور منتخب عضو اوپک در خلال دوره ۲۰۰۶-۱۹۷۰ می پردازد. برای اجتناب از مسئله تورش متغیرهای حذف شده، سه متغیر کنترل؛ یعنی تورم، درجه باز بودن اقتصاد و درآمدهای نفتی در یک چارچوب چند متغیره به کار گرفته شده اند. با استفاده از تکنیک های اقتصادسنجی مشتمل بر آزمون ریشه واحد پانلی، آزمون هم انباشتگی پانلی، و روش تعمیم یافته گشتاورها، سه دسته از نتایج حاصل شده است:

۱) شواهد مستحکمی دال بر علیت دو طرفه مثبت میان رشد اقتصادی غیر نفتی و اندازه دولت در کوتاه مدت وجود دارد؛ در بلندمدت علیت یک طرفه مثبت از رشد اقتصادی غیر نفتی به اندازه دولت وجود دارد؛ نتایج علیت قوی نیز، نتایج علیت کوتاه مدت را تأیید می کنند. بر اساس این یافته ها، هم قانون واگنر و هم دیدگاه کینز حمایت می شوند.

۲) تورم و درآمدهای نفتی اثرات منفی و معنی داری بر رشد اقتصادی غیر نفتی دارند؛ تأثیر درجه باز بودن اقتصاد بر رشد اقتصادی غیر نفتی از نظر آماری بی معنی است.

۳) تورم و درجه باز بودن اقتصاد اثرات منفی و معنی داری بر اندازه دولت دارند؛ در صورتیکه یک تأثیر مثبت و معنی دار برای درآمدهای نفتی یافت شده است.

علاوه بر این، نتایج تجزیه و تحلیل داده های سری زمانی برای کشور ایران، نشان می دهند که؛ اولاً، بر اساس آزمون باند، علیت یکطرفه بلندمدت از رشد اقتصادی غیر نفتی به اندازه دولت وجود دارد؛ علیت قوی نیز این نتیجه را تأیید می کند. ثانیاً، مطابق با آزمون علیت تودا و یاماموتو، علیت یکطرفه از

رشد اقتصادی غیر نفتی به اندازه دولت وجود دارد. بنابراین، قانون واگنر مصداق تجربی در اقتصاد ایران دارد.

کلید واژه ها: اندازه دولت، رشد اقتصادی، تورم، درجه باز بودن اقتصاد، درآمدهای نفتی، هم انباشتگی، علیت گرنجری

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱) مسئله اصلی تحقیق..... ۴
- ۲-۱) تشریح و بیان موضوع..... ۵
- ۳-۱) ضرورت انجام تحقیق..... ۸
- ۴-۱) فرضیه های تحقیق..... ۸
- ۵-۱) اهداف اساسی از انجام تحقیق..... ۹
- ۶-۱) نتایج مورد انتظار پس از انجام تحقیق..... ۱۰
- ۷-۱) روش انجام پژوهش..... ۱۰
- ۸-۱) تعریف واژه ها و اصطلاحات تخصصی..... ۱۲

فصل دوم: پیشینه تحقیق

- مقدمه..... ۱۶
- ۱-۲) مطالعات داخلی..... ۱۷
- ۲-۲) مطالعات خارجی..... ۲۱
- ۳-۲) نتیجه گیری..... ۵۴

فصل سوم: مبانی نظری

- مقدمه..... ۵۷
- ۱-۳) عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی..... ۵۷
- ۱-۱-۳) دولت و رشد اقتصادی..... ۵۸
- ۱-۱-۱-۳) مبانی نظری اندازه دخالت دولت در فعالیت های اقتصادی..... ۵۸
- ۱-۱-۱-۱-۳) دیدگاه کلاسیک ها..... ۵۹
- ۲-۱-۱-۱-۳) دیدگاه سوسیالیستی (جمعی گرا)..... ۶۱
- ۳-۱-۱-۱-۳) نظریه کینز..... ۶۲
- ۴-۱-۱-۱-۳) دیدگاه کلاسیک های جدید..... ۶۳
- ۵-۱-۱-۱-۳) نظریه مکتب پولی (پول گرایان)..... ۶۴
- ۶-۱-۱-۱-۳) نظریه ماسگریو..... ۶۶

۶۸.....	۳-۱-۱-۱-۷) نظریه اقتصاد سمت عرضه.....
۶۹.....	۳-۱-۱-۱-۸) نظریه قانون اساسی اقتصاد.....
۷۰.....	۳-۱-۱-۲) نقش دولت در مدل های رشد اقتصادی.....
۷۱.....	۳-۱-۲-۱) نقش دولت در مدل های رشد درونزا.....
۷۶.....	۳-۱-۲-۲) نقش دولت در مدل های اقتصاد سیاسی رشد.....
۸۰.....	۳-۱-۲) اثر تورم بر رشد اقتصادی.....
۸۲.....	۳-۱-۳) اثر درجه باز بودن اقتصاد بر رشد اقتصادی.....
۸۵.....	۳-۱-۴) تأثیر نفت بر فرآیند رشد اقتصادی.....
۹۲.....	۳-۲) دلایل رشد بخش عمومی.....
۹۲.....	۳-۲-۱) قانون واگنر.....
۹۶.....	۳-۲-۲) نظریه پیکاک و وایزمن.....
۹۷.....	۳-۲-۳) نظریه بامول.....
۹۸.....	۳-۲-۴) مدل های توسعه روستو و ماسگریو.....
۹۹.....	۳-۲-۵) نظریه بوروکراسی.....
۱۰۰.....	۳-۲-۶) تغییرات جمعیت.....
۱۰۱.....	۳-۲-۷) تغییرات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی.....
۱۰۲.....	۳-۲-۸) اثر تورم بر مخارج حقیقی دولت.....
۱۰۳.....	۳-۲-۹) درجه باز بودن اقتصاد و اندازه دولت.....

فصل چهارم: روش شناسی اقتصادسنجی و برآورد های تجربی

۱۰۷.....	مقدمه.....
۱۰۸.....	۴-۱) روش شناسی اقتصادسنجی.....
۱۰۸.....	۴-۱-۱) روش شناسی تجزیه و تحلیل داده های ترکیبی.....
۱۰۹.....	۴-۱-۱-۱) آزمون های ریشه واحد پانلی.....
۱۱۲.....	۴-۱-۱-۲) آزمون های هم انباشتگی پانلی.....
۱۱۴.....	۴-۱-۱-۳) تخمین بردارهای هم انباشتگی.....
۱۱۶.....	۴-۱-۱-۴) آزمون علیت گرنجری پانلی.....
۱۱۹.....	۴-۱-۲) روش شناسی تجزیه و تحلیل داده های سری زمانی.....
۱۱۹.....	۴-۱-۲-۱) روش شناسی رویکرد باند.....
۱۲۰.....	۴-۱-۲-۱-۱) آزمون ریشه واحد فیلیپس و پرون.....

۱۲۲	.....	آزمون هم انباشتگی (۲-۱-۲-۱-۴)
۱۲۳	.....	تصریح مدل تصحیح خطا و آزمون علیت (۳-۱-۲-۱-۴)
۱۲۵	.....	آزمون های پایداری (۴-۱-۲-۱-۴)
۱۲۷	.....	آزمون علیت تودا و یاماموتو (۲-۲-۱-۴)
۱۲۹	.....	بررسی داده ها و معرفی متغیرها (۲-۴)
۱۳۰	.....	نتایج تجربی (۳-۴)
۱۳۰	.....	نتایج تجزیه و تحلیل داده های ترکیبی (۱-۳-۴)
۱۳۰	.....	نتایج آزمون ریشه واحد پانلی (۱-۱-۳-۴)
۱۳۱	.....	نتایج آزمون های هم انباشتگی پانلی (۲-۱-۳-۴)
۱۳۲	.....	نتایج تخمین بردارهای هم انباشتگی (۳-۱-۳-۴)
۱۳۳	.....	نتایج آزمون علیت گرنجری پانلی (۴-۱-۳-۴)
۱۳۵	.....	نتایج تجزیه و تحلیل داده های سری زمانی (۲-۳-۴)
۱۳۵	.....	نتایج آزمون باند (۱-۲-۳-۴)
۱۳۶	.....	نتایج آزمون ریشه واحد فیلیپس و پرون (۱-۱-۲-۳-۴)
۱۳۶	.....	نتایج آزمون هم انباشتگی (۲-۱-۲-۳-۴)
۱۳۹	.....	نتایج آزمون علیت (۳-۱-۲-۳-۴)
۱۴۰	.....	نتایج آزمون های پایداری (۲-۲-۳-۴)
۱۴۱	.....	نتایج آزمون علیت تودا و یاماموتو (۳-۲-۳-۴)

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادهای سیاستی

۱۴۵	.....	مقدمه
۱۴۶	.....	بررسی فرضیه ها و نتیجه گیری (۱-۵)
۱۵۰	.....	پیشنهادهای سیاستی (۲-۵)
۱۵۴	.....	منابع و مأخذ

ضمائم

۱۷۹	.....	داده ها و اطلاعات آماری
-----	-------	-------------------------

فهرست جداول

- جدول (۱-۴) نتایج آزمون ریشه واحد پانلی برای متغیرهای مدل..... ۱۶۷
- جدول (۲-۴) نتایج آزمون هم انباشتگی پانلی برای مدل ۱..... ۱۶۷
- جدول (۳-۴) نتایج آزمون هم انباشتگی پانلی برای مدل ۲..... ۱۶۸
- جدول (۴-۴) نتایج تخمین $FMOLS$ برای مدل ۱ (متغیر وابسته $PGOV$)..... ۱۶۹
- جدول (۵-۴) نتایج تخمین $FMOLS$ برای مدل ۱ (متغیر وابسته $PGDP$)..... ۱۷۰
- جدول (۶-۴) نتایج تخمین $FMOLS$ برای مدل ۲ (متغیر وابسته $PGOV$)..... ۱۷۱
- جدول (۷-۴) نتایج تخمین $FMOLS$ برای مدل ۲ (متغیر وابسته $PGDP$)..... ۱۷۲
- جدول (۸-۴) نتایج آزمون علیت گرنجری پانلی برای مدل ۱ (روش تخمین OLS)..... ۱۷۲
- جدول (۹-۴) نتایج آزمون علیت گرنجری پانلی برای مدل ۱ (روش تخمین GMM)..... ۱۷۳
- جدول (۱۰-۴) نتایج آزمون علیت گرنجری پانلی برای مدل ۲ (روش تخمین OLS)..... ۱۷۳
- جدول (۱۱-۴) نتایج آزمون علیت گرنجری پانلی برای مدل ۲ (روش تخمین GMM)..... ۱۷۳
- جدول (۱۲-۴) نتایج آزمون ریشه واحد فیلیپس و پرون برای متغیرهای مربوط به کشور ایران..... ۱۷۴
- جدول (۱۳-۴) نتایج آزمون هم انباشتگی با استفاده از روش باند در مدل ۱ برای کشور ایران..... ۱۷۵
- جدول (۱۴-۴) نتایج آزمون هم انباشتگی با استفاده از روش باند در مدل ۲ برای کشور ایران..... ۱۷۵
- جدول (۱۵-۴) ضرایب بلندمدت برآورد شده (بردار هم انباشتگی) با استفاده از رویکرد $ARDL$ در مدل ۲ برای کشور ایران (متغیر وابسته GOV)..... ۱۷۵
- جدول (۱۶-۴) نتایج آزمون علیت میان GOV و GDP با رویکرد باند در مدل ۱ برای کشور ایران..... ۱۷۵
- جدول (۱۷-۴) نتایج آزمون علیت میان GOV و GDP با رویکرد باند در مدل ۲ برای کشور ایران..... ۱۷۶
- جدول (۱۸-۴) نتایج علیت تودا و یاماموتو میان GOV و GDP در مدل ۱ برای کشور ایران..... ۱۷۶
- جدول (۱۹-۴) نتایج علیت تودا و یاماموتو میان GOV و GDP در مدل ۲ برای کشور ایران..... ۱۷۶

فهرست نمودارها

نمودار (۱-۴) نمودار *CUSUM*.....۱۷۷

نمودار (۲-۴) نمودار *CUSUMSQ*.....۱۷۷

شناخت ماهیت ارتباط میان رشد فعالیت های اقتصادی و میزان مداخله دولت در حوزه بخش خصوصی همواره مورد علاقه اقتصاددانان، بویژه اقتصاد دانان بخش عمومی، بوده است. این موضوع، منشأ ظهور طیف وسیعی از مکاتب در تاریخ علم اقتصاد می باشد. نوع نگرش به نقش دولت و دلایل وجود دولت، در طی قرن گذشته بارها دستخوش تغییر و بازنگری قرار گرفته است. تغییر نگرشها باعث تغییر وظایف و مسئولیت های محول شده به دولت و به تبع آن تغییر اندازه و ترکیب مخارج دولت می گردد. بنابراین، گروهی قایل به حداقل دخالت دولت در اقتصاد بوده و گروهی دیگر دخالت های دولت را در هدایت اقتصاد ضروری می دانند. از طرف دیگر، در بستر این نگرش ها، عواملی وجود دارد که می تواند تغییر اندازه و رشد دولت را در طی زمان و در میان کشورهای مختلف توضیح دهد. قانون واگنر (قانون فزاینده‌گی اندازه دولت) یکی از اولین تلاش هایی است که بر رشد فعالیت های اقتصادی به عنوان عامل اساسی گسترش بخش عمومی تأکید دارد.

بنابراین، از منظر تئوریک، ممکن است یک رابطه علت و معلولی میان رشد اقتصادی و رشد اندازه دولت وجود داشته باشد. آزمون تجربی چنین ارتباطی در چند دهه اخیر، بخش قابل توجهی از مطالعات اقتصادی را به خود اختصاص داده است. مطالعه حاضر تلاشی دیگر در جهت بررسی اثرگذاری متقابل و علیت میان رشد اقتصادی و رشد بخش عمومی در کشورهای عضو اوپک است؛ که وجه تمایز آن با سایر مطالعات مرتبط، از دو جنبه نمایان می شود: اولاً، مطالعات اخیر عمدتاً به تجزیه و تحلیل داده های سری زمانی پرداخته اند؛ در صورتیکه این مطالعه با بکارگیری داده های ترکیبی و تکنیک های نوین اقتصادسنجی مربوط به آنها، از مزیت داده های ترکیبی برخوردار شده است.

ثانیاً، با لحاظ کردن متغیرهای کنترل (مشمول بر تورم، درجه باز بودن اقتصاد و درآمدهای نفتی) در مدل های اقتصاد سنجی، خطای تصریح متغیرهای حذف شده را تصحیح نموده و تأثیر این متغیرها بر رشد اقتصادی و نیز رشد بخش عمومی دولت را بررسی می کنیم.

مطالعه حاضر در پنج فصل تنظیم شده است. در فصل اول کلیات تحقیق ارائه شده است. فصل دوم، به بررسی پیشینه تاریخی مطالعات صورت گرفته در خصوص ارتباط متقابل میان رشد فعالیت های اقتصادی و اندازه دولت، می پردازد. فصل سوم، چارچوب نظری حاکم بر موضوع اصلی تحقیق را که ارتباط متقابل میان رشد فعالیت های دولت و رشد اقتصادی است، تعیین می کند. مطالب این فصل، همچنین، خواننده را با چگونگی تأثیر پذیری رشد اقتصادی و اندازه بخش عمومی از متغیرهای کنترل آشنا می کند. فصل چهارم، مشتمل بر دو بخش است؛ در بخش نخست، روش شناسی اقتصاد سنجی و در بخش دوم، نتایج برآوردهای تجربی ارائه شده اند. فصل پنجم، نتیجه گیری کلی و نیز پیشنهادات سیاستی مطابق با نتایج تجربی تحقیق را در بر دارد.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱) مسئله اصلی تحقیق

حجم دولت در چند دهه اخیر تقریباً در تمام کشورهای جهان، از جمله کشورهای نفت خیز، روند رو به افزایشی داشته است. همراه با این افزایش، توجه و تأکید از جنبه های کمی به زمینه های کیفی و از مداخله صرف دولت به درجه پاسخگویی به نیازهای مردم معطوف شده است. همچنین، در طی دو دهه اخیر، تعدادی از کشورهای در حال توسعه مسائل تعدیل ساختاری را تجربه کرده اند. یک جنبه مهم از فرایند تعدیل ساختاری برای این کشورها، لزوم تمرکز روی تعدیلات مالی و بازسازی بخش دولت است. عدم تعادل های مالی نتیجه ی کسری مالی گسترده بوده اند. به دلیل ارتباط میان کسری های مالی و عملکرد اقتصادی در جهان در حال توسعه، رشد مخارج عمومی بطور قابل ملاحظه ای مورد توجه اقتصاددانان واقع شده است. حجم فعالیت های اقتصادی نیز با گذشت زمان رشد قابل توجهی را تجربه کرده است. بر اساس مبانی نظری، یک ارتباط علت و معلولی میان رشد اندازه دولت و رشد اقتصادی وجود دارد. شناخت تجربی این ارتباط، همواره از مسائل مورد علاقه اقتصاددانان و سیاستگذاران بوده است تا بتوانند از طریق اتخاذ سیاست های مناسب، به اندازه بهینه دولت و رشد مطلوب اقتصادی نائل آیند. بنابراین، پژوهش حاضر درصدد است که در چارچوب یک الگوی چند متغیره به این مسئله که "اثرات متقابل و ماهیت رابطه علی میان رشد اقتصادی و رشد اندازه دولت در کشورهای صادرکننده نفت چگونه است؟"، پاسخ دهد.

۲-۱) تشریح و بیان موضوع

ادبیات ناظر به رابطه اندازه دولت و رشد اقتصادی بسیار گسترده و متنوع است. مطالعات نظری و تحقیقات تجربی در این زمینه دو مسیر اصلی را طی کرده است. دسته اول از مطالعات به بررسی دلایل اصلی رشد بخش عمومی پرداخته اند. افزایش حجم این بخش در دهه های اخیر یکی از موضوعات اساسی در علم اقتصاد بوده است. در سراسر قرن بیستم، اکثر کشورهای صنعتی و در حال توسعه به رغم تفاوت های آشکار در ساختارهای نهادی و جمعیتی، شاهد رشد چشمگیر مخارج عمومی بوده اند.^۱

قانون واگنر^۲ (قانون فزاینده‌گی اندازه دولت) یکی از اولین تلاش هایی است که بر رشد فعالیت های اقتصادی به عنوان عامل اصلی گسترش بخش عمومی تأکید دارد. آدولف واگنر^۳ (۱۸۳۵-۱۹۱۷) اقتصاددان مشهور آلمانی، سهمی را که بخش عمومی از درآمد ملی برداشت می کند، مورد توجه قرار داد. وی متوجه شد که با صنعتی شدن سیستم اقتصادی، ماهیت رابطه بین گسترش بازار و عوامل تشکیل دهنده بازار پیچیده شده و مستلزم ایجاد قراردادهای و قوانین تجاری است و در نتیجه یک سیستم اداری و قضایی برای رسیدگی به موارد پیش گفته باید ایجاد شود. همچنین، شهرنشینی و توسعه شهرها در کنار افزایش ازدحام در مناطق شهری، ایجاد عوامل خارجی و پدیده ازدحام می کند که در همه موارد، دخالت و مقررات دولت را لازم دارد. واگنر رشد مخارج عمومی بر روی تعلیم و تربیت، فرهنگ، بهداشت و رفاه را برحسب کشش درآمدی تقاضا مشخص می کند. از نظر وی، کشش درآمدی چنین خدماتی بالا است؛ از این رو، با افزایش درآمد واقعی در اقتصاد، مخارج عمومی بر این خدمات به نسبت بیشتری افزایش می یابد.^۴

۱- ندیری، محمد، ۱۳۸۵، صفحه ۱

2- Wagner's law
3- Adolph Wagner

۴- پورمقیم، سید جواد، ۱۳۸۳، صفحه ۳۰۶

دسته دوم از مطالعات به بررسی اثرات جریان عمومی خدمات دولت بر تصمیم گیری های بخش خصوصی می پردازند. تأثیر اندازه دولت بر فرایند رشد اقتصادی در حوزه اقتصاد سیاسی رشد، ادبیات گسترده ای را به خود اختصاص داده است.

در مورد اندازه مطلوب دولت، بین مکاتب و دیدگاههای مختلف اقتصادی اتفاق نظر وجود ندارد. دولت ها را از نظر مداخله اقتصادی می توان در طیف گسترده ای دانست که از دولت کلاسیک آغاز و به دولت برنامه ریزی متمرکز ختم می شود. در میان این دو می توان به دولت قانونگذار، دولت رفاه، دولت سیاستگذار و دولت برنامه ریز بخشی اشاره کرد. به هر حال، دو دیدگاه کلی درباره اثر اندازه دولت بر رشد اقتصادی در میان اقتصاددانان وجود دارد. بر طبق نظر یک گروه از اقتصاددانان، احتمال می رود اندازه دولت بزرگتر بواسطه ناکارایی های موجود در ذات دولت، رشد اقتصادی را کاهش دهد. گروه دیگر، نقش مهمی را برای دولت در فرآیند رشد اقتصادی تصور می کنند. بر طبق نظر اخیر، دولت نقش مهمی را در رفع تضادها و تقابل های موجود بین منافع خصوصی و اجتماعی ایفا می کند. دولت کالاهای عمومی از قبیل حمل و نقل، ارتباطات و زیرساخت ها را ارائه می کند و برای حذف یا تنظیم اثرات خارجی منفی از قدرت و اختیار لازم برخوردار است؛ بنابراین، احتمال می رود دولت بزرگتر رشد اقتصادی را تسریع کند.^۱

در مبانی نظری، یکی دیگر از مسیرهایی که دولت از طریق آن می تواند بر رشد اقتصادی تأثیر بگذارد، تقاضا برای کالاها و خدمات است. کینز^۲ (۱۹۳۶) اذعان داشت که مداخله بیشتر دولت، از طریق افزایش تقاضای کل موجب تحریک فعالیت های اقتصادی شود. بنابراین در رویکرد واکنری اندازه دولت درونزا و

۱- بازمحمدی، حسین و چشمی، ۱۳۸۵، صفحه ۳ و ۵

رشد اقتصادی برونزا است، اما در رویکرد کینزی رشد اقتصادی درونزا و اندازه دولت برونزا تلقی می شود.

اخیراً، علیت میان رشد اقتصادی و اندازه دولت برای کشورهای مختلفی به صورت تجربی آزمون شده است. مطالعه حاضر تلاشی دیگر در این زمینه بوده و به شناخت اثرات متقابل و ارتباط علی میان این دو در کشورهای منتخب عضو اوپک^۱ اختصاص دارد. مطالعات پیشین عمدتاً به علیت دو متغیره (رشد اقتصادی و اندازه دولت) پرداخته اند. همانگونه که لویزیدس و وامووکاس^۲ (۲۰۰۵) عنوان می کنند با لحاظ نمودن متغیرهای حذف شده (تحت عنوان متغیرهای کنترل) در الگوهای دومتغیره و افزایش متغیرهای الگو، انتظار می رود نتایج دقیق تر و قابل اعتماد تری در آزمون علیت حاصل شود. بر اساس این ایده، در تحقیق حاضر با وارد کردن متغیرهای تورم، درجه بازبودن اقتصاد^۳ و درآمدهای نفتی در الگوی دو متغیره و بسط آن، علاوه بر مزایای روش شناختی تحقیق، بررسی تأثیر هریک از این متغیرها بر رشد اقتصادی و نیز اندازه دولت امکان پذیر می شود.

ملاک انتخاب متغیرهای تورم، درجه بازبودن اقتصاد و درآمدهای نفتی، در دسترس بودن اطلاعات آماری، برخوردار بودن از پشتوانه نظری و تجربی ارتباط آنها با رشد اقتصادی و اندازه بخش عمومی و نیز کاربردهای سیاستی این متغیرها می باشد. از آنجا که بخش قابل توجهی از رشد اقتصادی کشورهای عضو اوپک از صادرات نفت و گاز نشأت می گیرد، در نظر گرفتن درآمدهای نفتی به عنوان یک متغیر مستقل و اثرگذار بر رشد اقتصادی و فعالیت های دولت منطقی به نظر می رسد. همچنین، به همین دلیل، تولید ناخالص داخلی نمی تواند گویای حجم فعالیتهای اقتصادی در این کشورها باشد؛ لذا در عوض تولید کل، تولید غیر نفتی به عنوان شاخص رشد فعالیتهای اقتصادی مورد استفاده قرار می گیرد.

1- Organization of the Petroleum Exporting Countries

2- Loizides and Vamvoukas

3- Degree of trade openness

۳-۱) ضرورت انجام تحقیق

انجام تحقیق حاضر از دو بعد ضروری به نظر می رسد:

الف- آزمون فرضیه واگنر و نیز ایده کینز با استفاده از روش های اقتصادسنجی، ارتباط میان مطالعات نظری و حقایق آماری می باشد و این می تواند برای اقتصاددانان بخش عمومی جالب توجه واقع شود. از آنجا که مطالعات پیشین در این زمینه عمدتاً با استفاده از روش های سستی اقتصادسنجی و داده های سری زمانی به آزمون علیت دومتغیره پرداخته اند، لحاظ کردن دیگر متغیرهای مرتبط در الگو و بهره گیری از روشهای جدید اقتصادسنجی در مطالعه حاضر، که مبتنی بر «داده های تابلویی»^۱ هستند، می تواند از بعد روش شناختی تحقیق حائز اهمیت باشد.

ب- انجام مطالعه حاضر، از بعد کاربردی نیز قابل دفاع است. اهمیت و ضرورت تحقیق از بعد کاربردی به کاربردهای سیاستی یافته های تحقیق مربوط می شود. سیاست های اقتصادی زمانی از کارایی لازم برخوردارند که ارتباط میان متغیرهای اقتصادی و تأثیر آنها بر یکدیگر برای سیاست گذاران روشن باشد. بنابراین نتایج تحقیق حاضر می تواند از یک طرف راهنمای مناسبی برای سیاستگذاران کشورهای مورد مطالعه در بهینه سازی اندازه بخش عمومی از حیث امکان تأثیر پذیری این بخش از رشد اقتصادی، تورم، تجارت آزاد و نیز منابع نفتی تلقی شده و از طرف دیگر در تنظیم سیاست های مالی و بازرگانی و نیز مدیریت درآمدهای نفتی با هدف دستیابی به رشد مطلوب اقتصادی در این کشورها مثر ثمر واقع شوند.

۴-۱) فرضیه های تحقیق

با توجه به مبانی نظری و شواهد تجربی، فروض زیر در خصوص ارتباط میان متغیرهای مورد مطالعه مطرح می باشند:

❖ فرضیه اصلی

رابطه سببی دو طرفه و مثبتی میان رشد اقتصادی و رشد اندازه دولت وجود دارد.

❖ فرضیه های فرعی

- ۱- تورم بر رشد اقتصادی تأثیر منفی دارد.
- ۲- درجه باز بودن اقتصاد بر رشد اقتصادی تأثیر مثبتی دارد.
- ۳- درآمدهای نفتی بر رشد اقتصادی تأثیر منفی دارند.
- ۴- تورم بر اندازه دولت تأثیر منفی دارد.
- ۵- درجه باز بودن اقتصاد بر اندازه دولت تأثیر مثبتی دارد.
- ۶- درآمدهای نفتی بر اندازه دولت تأثیر مثبتی دارند.

❖ (۵-۱) اهداف اساسی از انجام تحقیق

اهداف تحقیق حاضر عبارتند از:

❖ هدف اصلی

بررسی رابطه علت و معلولی اندازه دولت و رشد اقتصادی

❖ اهداف فرعی

- ۱- بررسی اثر تورم بر رشد اقتصادی
- ۲- بررسی اثر درجه باز بودن اقتصاد بر رشد اقتصادی
- ۳- بررسی اثر درآمدهای نفتی بر رشد اقتصادی